

Durkheim'in intihar yaklaşımına yönelik eleştiriler

Sevgi Tiryaki¹

Özet

Sosyolojinin kurucularından olan Durkheim'in görüşleri sadece kendi dönemini etkilemekle kalmamış günümüzde de önemini korumuştur. Durkheim'in anomie, intihar, toplumsal dayanışma ve toplumsal entegrasyon konularındaki görüşleri günümüz modern toplumlarını anlayabilmek açısından merkezi bir konuma sahiptir. Özellikle toplumsal bütünleşme konusu Durkheim'ı din konusuna ulaştırmaktadır. Durkheim'a göre din, toplumsal bütünleşmenin en önemli anahtarıdır. Öte yandan toplumsal bütünleşmeye katılmayan veya diğer bazı sebeplerle intihara yönelen bireylerle ilgili de Durkheim'in oldukça önemli görüşleri bulunmaktadır. Dinin bireylerin toplumsal bütünleşme süreçlerindeki rolü ve intihar eğilimlerini nasıl etkilediği konusu, yeterince derinlemesine ele alınmamış bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, Durkheim'in din ve intihar ilişkisine dair görüşleri hem bireylerin toplumsal bağlarının güçlendirilmesi hem de intiharın toplumsal bağlamda anlaşılması açısından önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Emile Durkheim'in din ve intihar arasındaki ilişkiye dair görüşlerini inceleyerek, onun sosyolojisindeki dinin toplumsal bütünleşme üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel bulgusuna göre, Durkheim sosyolojisinde dinin önemi, hayata anlam ve değer katan ilkelerle bireysel ve toplumsal barışı ve bütünlüğü sağlaması böylece bireyleri intihar davranışından uzak tutabilmesinden gelmektedir. Bununla birlikte din ve intihar kavramlarının karşılıklı bir ilişkisi bulunduğu da çalışmanın bulguları arasındadır. Durkheim'a göre intihar, bireyin yalnızca kişisel bir kararı değil, zaman zaman inandığı dinle bütünleşmiş bir eylem olmaktadır. Fakat sosyal bir gerçeklik olarak dinin, Durkheim sosyolojisinde birincil konumda olmadığı anlaşılmaktadır. Yabancı literatürde Durkheim, din ve intihar ilişkisini inceleyen çalışmaların oldukça fazla olmasına rağmen, Türkçe literatürde Durkheim, din ve intihar ilişkisini inceleyen çalışmaların oldukça az olmasından dolayı çalışmanın literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağı ve din sosyolojisi alanına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler din, din sosyolojisi, durkheim, intihar, toplumsal bütünleşme

Tür Teorik Makale

Received: 22.10.2024
Accepted: 11.02.2025
Published: 25.06.2025

¹ Dr. Bağımsız Araştırmacı, Türkiye, sevgitiryaki89@gmail.com 0000-0003-3040-5183

Criticisms of Durkheim's approach to suicide

Abstract

The views of Durkheim, one of the founders of sociology, not only influenced his period, but also preserved their importance today. Durkheim's views on anomie, suicide, social solidarity and social integration have a central position in understanding today's modern societies. Especially the subject of social integration brings Durkheim to the subject of religion. According to Durkheim, religion is the most important key to social integration. On the other hand, Durkheim has very important views on individuals who cannot participate in social integration or who commit suicide for some other reasons. From this point of view, Durkheim's perspective on the relationship between religion and suicide is discussed in this study. While analyzing Durkheim's views on religion and suicide, care was taken to use primary sources. In addition, although there are many studies examining the relationship between Durkheim, religion and suicide in foreign literature, it is thought that the study will fill an important gap in the literature and contribute to the field of sociology of religion, since there are very few studies examining the relationship between Durkheim, religion and suicide in Turkish literature. According to the main finding of the study, the importance of religion in Durkheim's sociology comes from the fact that it provides the integration of the society around them by ascribing objects or symbols as sacred, thus keeping individuals away from suicidal behavior. But religion as a social reality is not primary in Durkheim's sociology.

Keywords durkheim, religion, social integration, sociology of religion, suicide

Paper type Theoretical Article

Beyannameler

Etik Kurul Onayı ve Katılımcı Onamı: Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yayın İzni: Bu çalışma yayın izni gerektirmemektedir.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti: Bu çalışmada paylaşımına açık veri veya materyal bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansman Beyanı: Bu çalışma herhangi bir fon sağlayıcı kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Yazar Katkı Beyanı: Bu çalışmaya tek yazar katkı sağlamıştır.

Teşekkür: Teşekkür edilecek herhangi bir kişi veya kurum bulunmamaktadır.

Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur. Makalede yer alan görüş ve bulgular yalnızca yazara aittir.

Bu makale benzerlik tespit yazılımlarıyla taranmıştır.

1. Giriş

Giriş Din, her toplumda var olan ve bütün insanlığı ilgilendiren toplumsal bir olgudur (Durkheim, 2011). Durkheim'e göre din, toplumsal bir olgu olarak görülmeli ve toplumun kendisinin sembolik bir temsili olarak anlaşılmalıdır. Din, bireylerin kolektif ideallerini ifade eden ve toplumsal değişimi teşvik eden bir araç olarak tanımlanmaktadır (Lukes, 2012). Bununla birlikte Durkheim'in din tanımı şu şekilde özetlemek mümkündür: "Din, kutsal olanla ilgili inançlar ve pratiklerden oluşan birleşik bir sistemdir. Bu inançlar ve pratikler, onları benimseyen bireyleri ahlaki bir topluluk, yani bir kilise içerisinde birleştirir" (Durkheim, 2011).

Toplumsal yaşamdaki unsurların en güçlü ve en etkili olan din, sosyal birer varlık olan insanlar için vazgeçilemez bir konumdur (Nisbet, 1987: 385-393). İçinde yaşanan toplumsal ve kültürel koşullar din hakkındaki algıyı çoğu zaman değiştirmektedir. Bununla birlikte insanların din konusundaki algısı, gündelik ilişkilerini, hayat felsefelerini, ekonomi, siyaset, insan hakları gibi birçok büyük ölçekli ve küçük ölçekli alanda bireysel ve toplumsal yaşamı etkilemektedir. Bu sebepten dolayı dini tek yönüyle ele almak doğru değildir. Din, ne sadece inançlar / ritüeller boyutuyla ne de sadece soyut fikirler şeklinde değerlendirilmemelidir. Din, insan deneyiminin en temel unsurunu oluşturmakta ve insanlara bir yaşam formu sunmaktadır (Çelik, 2006). Dolayısıyla, din sahip olduğu bu konumu ile birlikte hem toplumsal yaşamdan etkilenmekte hem de toplumsal yaşamı etkilemektedir (Şentürk, 2017: 33). Durkheim'in sosyoloji anlayışında da bu karşılıklı etkileşim ele alınmakta, bu etkileşim bağlamında ise din ve toplumsal bütünleşme konularının özel bir yeri bulunmaktadır. Durkheim'in önemli eserlerinden olan; "Toplumsal İşbölümü", "İntihar", "Dinsel Hayatın İlk Biçimleri" isimli kitaplarının ortak noktası, toplumsal entegrasyondur (Aron, 1994: 222-223). Toplumsal entegrasyon problemi ise, Durkheim'i toplumların ortak sembol ve değerleri aracılığıyla din konusuna ulaştırmaktadır. Durkheim'a göre din, toplumsal uyumun en önemli faktörüdür (Durkheim, 2023).

Durkheim, bir başyapıt niteliğinde olan ve toplumsal problemlere yoğunlaştığı, "Dinsel Hayatın İlk Biçimleri" isimli eserinde, dinlerin görevlerini yerine getirememelerinin toplumsal etiği güçsüz hale getirerek, anomi sorununa sebep olduğundan bahsetmektedir (Turner vd., 2010: 375). Durkheim'a göre, çağdaş toplumlarda geleneksel dini anlayışın etkisinin zayıflaması, anomik bir durum meydana getirmiştir. Durkheim, "İntihar" isimli eserinde de bu anomi sorunu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle çağdaş toplumlarda görülen toplumsal çözülmenin, anarşinin ve egoizmin analizini bu eserinde yapmıştır. Bireylerde özgecilik ve yardımlaşma duygusu azaldıkça, toplum çözülme göstermeye başlamaktadır. Toplumsal çözülmenin, anarşinin ve egoizmin artması intihar davranışını tetiklemektedir. Özellikle modern toplumlarda daha sık görülen, intihar, boşanma, çatışma gibi olumsuz durumlar, toplumsal çözülmenin birer sonucudur. Bununla birlikte, din de intihar davranışını etkilemektedir (Durkheim, 2013). Bir bireyin dindarlık derecesi, o bireyin intihar eylemine yönelmesini engelleyici bir faktör olarak işlev gösterebilmektedir. Bununla birlikte din, kişiyi intihar eylemine yönelten bir faktör olarak da işlev gösterebilmektedir. Örneğin, savaş durumlarında, bireylerin grup bağlılığı ve özveri duygularıyla hareket ederek kendilerini feda etmeleri, Durkheim sosyolojisinde elcil intihar olarak tanımlanmaktadır (Blake, 1978). Bu nedenle intihar riskini doğru bir biçimde analiz edebilmek, din konusunun intihar ile karşılıklı ilişkisini anlamaktan geçmektedir.

Durkheim sosyolojisinde din ve intihar kavramları ile ilgili yapılmış çalışmalar konuyu çoğunlukla üç farklı bağlam ile ele almışlardır. Bunlardan ilki, dinin koruyucu etkisi ile ilgilidir. Durkheim, dinin sosyal entegrasyonu artırarak intihar riskini azalttığını öne sürmüştür. Özellikle Katoliklerin, Protestanlara göre daha az intihar eğiliminde olduğu belirtilmiştir (Pescosolido ve Georgianna, 1989). İkincisi, din ve intihar ilişkisini tarihsel ve sosyal bağlamıyla ele alan çalışmalardır. Din ve intihar arasındaki ilişki, tarihsel ve sosyal bağlamlara göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, Amerika'da yapılan bir çalışma, Katoliklerin intihar oranlarının düşük olduğunu, ancak bu etkinin boşanma oranlarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir (Stack, 1980). Son olarak ise din ve intihar ilişkisinin modern toplumdaki boyutu ile ele alınmış olduğu

görülmektedir Modern ve daha seküler toplumlarda, dini aidiyetin intihar üzerindeki etkisi azalabilmektedir. İngiltere'de yapılan bir çalışma, dini aidiyetin intihar riskini belirlemede zayıf bir ölçüt olduğunu ve Katoliklerin daha düşük intihar riski göstermediğini ortaya koymuştur (O'Reilly ve Rosato, 2015). Durkheim' da din ve intihar ilişkisini ele alan çalışmaların çoğu yabancı literatürde yer almaktadır. Bu çalışma ise din ve intihar ilişkisini Durkheim sosyolojisi perspektifinden ele alan Türkçe literatürdeki az sayıda çalışmadan biri olması ile özgünlük kazanmaktadır. Çoğu çalışma yabancı literatüre dayansa da bu çalışmanın Türkçe literatürdeki eksikliği gidermeye yönelik bir katkı sunma amacı bulunmaktadır. Durkheim'in intihar ve din konusundaki teorilerini analiz ederken, birinci elden kaynaklara dayalı bir değerlendirme yapılacak olması ise, çalışmanın özgün yanlarından bir diğeridir. Bu yaklaşım, Durkheim'in kendi düşüncelerini daha doğrudan anlamayı ve yorumlamayı mümkün kılacaktır. Bu çalışmada bunların yanı sıra, dinin birey üzerindeki sosyal entegrasyonu nasıl artırdığına ve bunun intihar riskini nasıl azalttığına dair Durkheim'in kavramlarını detaylı bir şekilde ele alırken, bu işlevlerin tarihsel ve kültürel bağlamda değişen rolüne dair bir analiz sunulacaktır. Özellikle, dinin kolektif bilinç oluşturmadaki etkisi üzerinde durularak çalışmaya teorik bir derinlik katmak da amaçlanmaktadır.

Din ile intihar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar 40 seneden fazla süredir devam etmektedir (Kranitz vd., 1968). Durkheim da farklı toplumsal tabakalar ile farklı inançlara sahip gruplar arasındaki intihar oranlarını kıyasladığı zaman, dini bağlılığın azalmasıyla intihar davranışına yönelimde artış olması arasında bağlantılar olduğunu keşfetmiştir. Dini bağlılık zayıfladıkça, toplumsal bağlar zayıflamakta, bireysellik ön plana çıkmaktadır. Bu değişim, "bencil intihar" oranlarında artışa sebebiyet vermektedir. Durkheim, dinin intihar üzerindeki etkisini şu cümleler ile ifade etmektedir: "İntihar üzerindeki dinsel inancın etkisi, bütün başka etkenleri bastıracak derecede güçlüdür" (Durkheim, 2013). Durkheim bu duruma örnek olarak; Katoliklerin dini inançlarını cemaat şeklinde yaşadıklarını ve Katoliklerde intihar oranlarının düşük olduğunu, Protestanların ise "dinsel bireycilik" konusunda daha gelişmiş olduklarını ve Protestanlarda intihar oranlarının Katolıklere göre yüksek olmasını göstermektedir (Durkheim, 2013).

Durkheim'a (2013) göre ise, dini inanç ile toplumsal entegrasyon arasındaki ilişkiyi, dini inanç-intihar ilişkisi olarak yorumlamak mümkündür. Protestan inancındaki ortak dini pratiklerin az olması, Protestanlığın dinsel yapı özelliğini zayıflatmaktadır. Çünkü din, toplumdaki bireylerle ortak bir şekilde yaşandığı zaman toplumda olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Durkheim bu düşüncesini şu sözleri ile ifade etmektedir: "Ortaklaşa bir inanç olmadan dinsel bir topluluktan söz edilemez ve bu inanç ne kadar kapsamlı olursa toplum da o ölçüde daha birlik içinde ve daha güçlü olur." Bu sebeple, Katolikliğe göre, bireyselliğe çok daha fazla önem veren Protestanlıkta, ortak duygular ve dinin bireyler üzerindeki kontrolü daha azdır (Durkheim, 2013). Bu noktada bireysel kimliklerin esnek, kırılabilir ve tekrar tekrar inşa edilebilen bir forma sahip olmaları nedeni ile birer oyun hamuruna benzetmek mümkünken, bir bütüne bağlanma konusunda kolektif kimliklerin ise adeta beton gibi sağlam olduklarını söylemek mümkündür (Özdil, 2017).

Durkheim (2013), dinin ve ailenin birleştirici özelliğinin azalmasının, aşırı bireyselleşmenin yol açtığı bencil intihar oranlarını yükselttiğini ifade etmektedir. Dinin intiharı engelleyebilmesi, kişiliğe saygı duyulmasını tembihlediği için değil, ortak sembol ve değerler etrafında birleşmiş bir toplum oluşturduğu içindir. Din bir anlamda toplumsallıkla eşdeğerdir. Toplum, tüm insanlar için ortak olan, geleneksel bir hal almış olması sebebiyle uyulması mecburi hale gelmiş inançlar ve pratiklerden oluşmaktadır. Toplumun ortak inanç ve pratiklerinin güçlü olduğu oranda, ortak bir dine sahip olan toplum o derecede kuvvetli bir şekilde bütünleşmektedir. Toplumsal entegrasyona şekilsel olarak aracı olan dini dogmalar ve törelerin değeri ise ikinci sırada gelmektedir (Durkheim, 2013). İnsanlar dini dogmalar veya dini ritüelleri gerçekleştirmek için toplanmazlar. Toplum bireyleri bu ritüeller ve dogmalar çevresinde bir araya gelmeye yönelttiği için birleşirler. Toplum, hayatın anlamı olduğu kadar, amacıdır da (Durkheim, 2013). Bu sebeple insanlar topluma kutsallık atfederek, ona dini

anlamlar yüklemektedirler. Toplumda düzenin oluşması ve devamlılığının sağlanabilmesi için gereken etik kurallar, din kuralları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Mesela, çoğu din, yoksulluğun değerli olduğunu ifade ederken, insanların kendilerini sınırlandırmalarını tavsiye etmektedir. Benzer şekilde, çoğu dinde zenginlik, başkaldırıyı arttıracığı düşüncesi ile hoş karşılanmamaktadır (Durkheim, 2013).

İntihar ve din arasındaki bu çok faktörlü ilişkinin birçok değişkeni bulunmaktadır. İntihar ve din ilişkisini inceleyen çalışmaların bulgularına göre, bu değişkenlerden biri eğitim seviyesi ile ilgilidir ve eğitim seviyesi arttıkça, intihar oranları da artmaktadır. Dindarlık ve eğitim ilişkisine değinen Durkheim'a göre, intihara yönelten din değildir. İntihara yönlendiren asıl neden, dindarlığın güçsüzleşmiş olmasıdır. Eğitimli bireylerde görülen yüksek intihar oranları ise, dini inançların zayıflamasının dolaylı bir sonucudur. Durkheim bu düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: "İnsan öğrenmek istemektedir ve üyesi olduğu dinsel toplumun uyumu bozulduğu için de intihar etmektedir ama öğrenim gördüğü için kendisini öldürüyor değildir. Hatta dinin çözümlenmesine yol açan şey bile onun gördüğü eğitim değildir; tersine din çözüldüğü içindir ki öğrenim gereksinimi uyanmaktadır. İnsanlar daha önce edinilmiş olan görüşleri yıkmak için değil, tersine görüşler yıkılmaya başlamış olduğu için eğitime yönelirler" (Durkheim, 2013). Durkheim'ın temel tezlerinden bir diğeri ise "Önce toplum vardır; toplum kutsaldır ve her şeydir." tezidir. Dinin, toplumun ön koşulu olduğu tezi vb. diğer tezler, bu temel tez ile bağlantılıdır (Furseth ve Repstad, 2011: 74). Toplumsal hayat öncelikle din tarafından düzenlenmektedir. Zaman ilerledikçe, toplumsallık zayıflamaya ve bireycilik yükselmeye başlamıştır. Artan bireycilik, toplumdaki ortak dini bağlılığın zayıflamasına ve kutsallığın yok olmasına sebep olmaz. Artan bireycilik ile birlikte, birey kutsallık kazanarak, toplumsal kutsallığa rakip olmaya başlamaktadır. Dolayısıyla, bireycilik toplumu güçsüzleştiren sosyolojik bir durumdur. Bireyciliğin artmasına yol açan faktör ise, iş bölümüne dayalı farklılaşmadır. Bu sürecin nihayetinde kişi tüm insani hedeflerin üstüne yükselmekte ve dinsel bir nitelik kazanmaktadır (Durkheim, 2013). Bu süreç ile birlikte aynı zamanda bilgi kaynağı da değişmektedir. Bilgi kaynağı, ortak sezgiden, bireysel akla geçmektedir. İlk başlarda herhangi bir değere sahip olmayan kişi, en kutsal değer halini almaktadır.

Durkheim toplumun kutsallığından bireyin kutsallığına geçiş yapılan sürecin her zaman sağlıklı bir şekilde gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Bu süreç bazen bencilliği beraberinde getirmektedir. Bireye saygı göstermenin en üstün kural olduğu, "insanın insan için bir Tanrı durumuna geldiği toplumlarda... birey de kendisindeki insanı tanrı saymaya ve kendi kendisinin tapınma konusu olmaya kolaylıkla eğilim gösterir." Böyle durumlarda kişi, kendisinden daha üstün olan toplumu görmezden gelerek bencilleşmeye başlamaktadır. Bireycilik aslında temel olarak bencillik anlamına gelmemektedir fakat bencilliğin yolunu açtığını söylemek mümkündür (Durkheim, 2013). Durkheim bireyselliğin arttığı toplumlarda bencil intiharların artmasını da bu bencilliğe bağlamaktadır.

Din ve intihar konularının sosyolojik bağlamda böylesine iç içe geçmiş olmasından yola çıkılarak, bu çalışmada, din sosyolojisinin önde gelen isimlerinden olan Emile Durkheim'ın fikirleri temel alınarak, din ve intihar arasındaki ilişkiyi anlamaya katkı sunmak hedeflenmektedir. Teorik ve analitik olarak kurgulanan bu çalışmada, Durkheim'ın din, intihar ve toplumsal bütünleşme konularına yapmış olduğu katkıların yanı sıra, ona yöneltilmiş olan eleştirilere de yer verilmektedir. Çalışmada Durkheim'ın temel eserleri, din ve intihar konularına katkıları esas alınacaktır. Durkheim'ın din ile ilgili görüşlerini intihar ile ilgili görüşleri ile karşılaştırarak, teorik bir düzlemde sunması, bu çalışmanın din sosyolojisi literatüründe önemini artırmaktadır. Bu çalışmada Durkheim'ın din sosyolojisine katkıları, din ve intihar ilişkisi bağlamında incelenecektir.

2. Türkçe Literatürde Durkheim'ın Din ve İntihar Fenomenleri

Türkçe literatürde Durkheim ile ilgili birçok çalışma bulunmasına rağmen, Durkheim'ın görüşleri ışığında din ve intihar arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Durkheim sosyolojisinde din ve intihar fenomenleri ile ilgili bölümlere sahip olan

çalışmalar analitik açıdan eleştirel bir bakış açısı ile incelenmiştir. Türkçe literatürde konuyla ilgili çalışmaların sayıca az olmasının ve bu makalenin ağırlıklı olarak birincil kaynaklardan yararlanılarak yazılmasının, Türkçe literatürdeki bu boşluğu kapatmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Türkçe literatürde yer alan Durkheim'in din ve intihar fenomenleri ile ilgili yapılmış çalışmaların genel bir incelemesi yapıldığı zaman; çalışmaların ağırlıklı olarak Durkheim'in sosyolojik yaklaşımı ve özellikle din konusundaki görüşleri üzerine odaklandığını söylemek mümkündür. Çalışmaların birçoğu Durkheim'in temel eserlerinden yola çıkarak onun sosyolojik metodunu, din sosyolojisi ile ilgili görüşlerinin yanı sıra, toplumsal bütünleşme ve dinin evrimi konusundaki fikirlerini incelemektedirler. Konuyla ilgili literatürde yer alan bazı çalışmaların aynı konu üzerinde yoğunlaşarak birbirlerini destekledikleri görülmektedir. Örneğin, Özyurt ve Mazman (2015), "Durkheim Sosyolojisinde Toplumsal Bütünleşme Aracı Olarak Din" isimli çalışmalarında, Durkheim'in toplumsal bütünleşme ve din konusundaki fikirlerini, Durkheim'in temel eserleri üzerinden ele alarak değerlendirmektedirler. Alpay ve Şahin de (2019), "Emile Durkheim: Sistematik Din Sosyolojisine Katkıları Açısından Bir Değerlendirme", isimli çalışmalarında, Durkheim'in fikirleri ve toplumsal din kuramına katkılarını analiz etmektedirler. Bu iki eserin de, dinin toplumsal bütünleşme üzerindeki rolüne yoğunlaşmış olduğu ve benzer temalara odaklandığını söylemek mümkündür. Bu iki çalışma arasındaki benzer temalar, Durkheim'in sosyolojik düşüncesinin farklı açılardan değerlendirildiğini göstermektedir.

Konuyla ilgili literatürde yer alan çalışmalardan bir diğeri, Yenen (2022), "Klasik Sosyal Kuram ve Din: Karl Marx ve Emile Durkheim'in Din Yaklaşımları" isimli çalışmadır. Yenen, Durkheim'in din hakkındaki fikirlerini toplumsal bir olgu olarak ele alıp değerlendirmektedir. Çalışmada Marx'ın çeşitli yazıları ile Durkheim'in din konusu ile ilgili yazmış olduğu temel eseri analiz edilmiştir. Yenen, çalışmanın sonucunda, her iki ismin de din konusu ile ilgili yaklaşımlarının sayısal açıdan benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla Yenen'in (2022), Karl Marx'ın din anlayışı ile Durkheim'in din anlayışını karşılaştırdığı bu çalışmasını literatüre yeni bir yaklaşım sunarak, farklı teorik bakış açılarını birleştirme çabası olarak değerlendirmek mümkündür. Okumuş ve Baltacı (2020) ise, "Din Sosyolojisinde Emile Durkheim: Bir Giriş Denemesi" isimli çalışmalarında, Emile Durkheim'in din konusu ile ilgili görüşleri üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi olarak kuramsal analiz tekniği kullanılmış bir literatür çalışmasıdır. Dolayısıyla ulaşılan kaynaklarla sınırlandırılmış, güncel din sosyolojisinin esas problemlerinin anlaşılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma Durkheim'in din sosyolojisi üzerine bir giriş denemesi sunmakta ve literatürdeki mevcut durumu analiz etmektedir. Güncel din sosyolojisinin temel problemlerinin anlaşılması için Durkheim'in görüşleri bağlamında yazılan çalışmaların yanı sıra, bazı çalışmalarda Durkheim'in eserlerinin Türkçeye çevirisindeki sorunların eleştirildiği de görülmektedir (Kirman, 2005).

Konuyla ilgili Türkçe literatür incelendiği zaman bazı çalışmalarda ağırlıklı olarak din fenomeninden bahsedildiği, Durkheim'in intihar fenomenine geniş bağlamda yer verilmediği görülmektedir. Örneğin, Özaydın ve Gülsoy (2010), "Durkheim Sosyolojisinde Dinin Tarihsel ve Güncel Olanakları" isimli çalışmalarında, Durkheim'in "Dini Hayatın İksel Biçimleri" isimli kitabından yola çıkarak, Durkheim sosyolojisinde din, hukuk ve ahlak konularını ele alıp değerlendirmektedirler. Yenen (2015) ise, "Emile Durkheim Sosyolojisinde Din Fenomeni" isimli çalışmasında, Emile Durkheim'in Sosyolojik Metodolojisi, Din Sosyolojisi Metodolojisi, İkel Bir Din Olarak 'Totem'izmin İnanç Özellikleri gibi konu başlıklarına yer vermektedir. Benzer şekilde ağırlıklı olarak din konusunu ele alan diğer bir çalışma ise Ertit'in (2020), "Sosyolojinin Kurucu Figürlerinde Din" isimli çalışmasıdır. Ertit, bu çalışmasında sosyolojinin önde gelen beş isminin, din konusundaki fikirlerini ele alıp sunmakta, okuyucuya bu beş ismin aynı konu hakkındaki görüşlerini bir arada okuma fırsatı sunmayı amaçlamaktadır. Durkheim'in din fenomenine ağırlık veren bir diğer çalışma ise, Aydın'ın (2018) "Emile Durkheim Uzerinden Mordecai M. Kaplan'ı Okumak: Din Kavramı ve Kolektif Bilinç" isimli çalışmasıdır. Yahudi Sosyolog Mordecai M. Kaplan'ın Emile Durkheim'dan etkilendiği noktaları incelemektedir. Çalışmanın sonunda, Kaplan'ın, Durkheim'in fikirlerinden en çok din alanında etkilenmiş

olduğu, özellikle kutsal, Tanrı gibi kavramlar konusunda bu etkinin artmış olduğu sonucuna varmıştır. Arslan ve Köse (2019) ise, “Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar” isimli çalışmalarında intiharın bireysel bir eylem olmanın ötesinde, toplumsal bir fenomen olarak ele alınmasını savunmaktadır. Çalışma, intiharın toplumsal yapılar, normlar ve değerlerle nasıl şekillendiğini ve bu bağlamda bireylerin intihar kararlarını nasıl etkileyen faktörleri incelemektedir. Bu çalışmaların yanı sıra, Durkheim’in din ve intihar fenomenlerini aynı bağlam içerisinde ele alıp inceleyen bir çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bu çalışma Taş’ın (2020) “Emile Durkheim’in Sosyolojik Anlayışında Toplumsal İş Bölümü, Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Din, Anomi ve İntihar” isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada Taş, Durkheim’in sosyoloji metodunu, iş bölümü, din, anomi ve intihar kavramlarını ele alıp değerlendirmekte, bu analizini yaparken de Durkheim’in temel eserlerini kullanmaktadır. Bunların yanı sıra Taş’ın makalesinde Durkheim’in fonksiyonalist toplum görüşü ve empirist metodolojisi tartışılmakta, Durkheim’in intihar kavramına yaklaşımı, onun sosyolojik yöntemleri ve toplumsal olgulara bakışı çerçevesinde ele alınmakta, intiharın bireysel değil, toplumsal dinamiklerle şekillenen bir fenomen olduğu vurgulanmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan Türkçe literatür taraması sonucunda, literatürdeki çalışmaların, Durkheim’in ya din konusuna bakış açısı ile ilgili yazılmış oldukları, ya da intihar konusu ile ilgili görüşleri bağlamında yazılmış oldukları görülmektedir. Bu çalışmaların birçoğu, Durkheim’in sosyolojik metodolojisine ve temel eserlerine vurgu yapmış olsa da, Türkçe literatürde din ve intihar fenomenleri ile ilgili birleşik bir analizin eksik kaldığı görülmekte, bu noktada bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Durkheim ve “İntihar” Kavramı

Ölüm olgusu, tıpkı doğum gibi kaçmanın mümkün olmadığı ve bireylerin kendi iradeleri dışında gerçekleşen kavramlardır. Bu sebeptendir ki ölüm konusu, birçok düşünürün çalışmalarında yer verdiği konulardan biri olmuştur (Pattabanoğlu, 2015). Durkheim, intiharı sosyolojik bir fenomen olarak tanımlamış ve bireysel bir eylemden ziyade toplumsal bir olgu olarak ele almıştır. Durkheim’a göre intihar, ölümün bilinçli bir şekilde seçilmesidir. Durkheim’in intihar tanımına göre, intihar eyleminin bilinçli bir ölüm tercihi olması yaşam ve ölüm arasında bir orta yol olmadığını vurgulamaktadır (Sun, 2020). Durkheim’in var olan intihar tanımı ile ilgili yapmış olduğu eleştirisi ve kendisinin intihar tanımı ile ilgili yapılmış olan eleştiriler literatürde mevcuttur. Durkheim, 19. yüzyıl Fransız psikiyatristlerinin intiharı her durumda bir delilik biçimi olarak görmelerini eleştirmiştir. Ona göre, intihar sadece psikiyatrik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir olgudur (Berríos ve Mohanna, 1990). Durkheim’in intihar teorisi ise, intiharı tek bir nedene bağlaması nedeniyle eleştirilmiştir. Kültürel ve sosyal-psikolojik faktörlerin de intihar üzerinde etkili olduğu savunulmaktadır (Hamlin ve Brym, 2006). Bununla birlikte Durkheim’in Katolik toplumlarda intihar oranlarının daha düşük olduğu yönündeki iddiası, bazı araştırmalar tarafından desteklenmemiştir. Bu farklılık, Katolik toplumların intiharları başka şekillerde kaydetme eğiliminden kaynaklanmaktadır (Day, 1987). Durkheim’in intihar tanımının eleştirildiği bir diğer husus ise, Durkheim’in intiharın sosyal entegrasyon ve moral düzenleme ile doğrudan ilişkili olduğunu savunmasıdır. Ancak, bu modelin tüm intihar vakalarını açıklamakta yetersiz kaldığı kendisine yöneltilen eleştiriler arasındadır (Abrutyn ve Mueller, 2018).

Durkheim’in intihar tanımından yola çıkarak intiharın, ölüm konusunda çoğu zaman bireysel iradenin de konuya dâhil edilmesiyle gerçekleşen bir eylem olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada intihar konusunda bireysel iradeyi etkileyebilecek önemli faktörler bulunmaktadır. Bunlardan biri kişinin dini inancıdır. Din ve intihar konuları ile ilgili yapılmış çalışmaların büyük kısmı çok eskidir. Bu çalışmaların yine büyük bir kısmı ise, din ile intihar arasında negatif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir (Lester, 1972: 277). Bu negatif ilişkinin esas mantığı ise, (ortak inanç ve ritüelin yoğunluğu bakımından) bütünleşme oranı yüksek olan dini grup üyelerinin intihar davranışını gerçekleştirme yüzdelerinin diğer gruplara göre daha düşük olması gerektiği fikridir (Durkheim, 2013).

Durkheim'in perspektifine göre intihar oranları, kişilerin dışında bulunan ve onları kısıtlayan güçlere göre değişmektedir. Eğer bireyler, kendi gereksinimlerini ve isteklerini bir grubun gereksinim ve isteklerine tabii kılmakta başarılı olamazlarsa, grup bağlarında oluşan eksiklikler intihar etme eğilimlerini arttırmaktadır. Böyle bireylerin hayatları, grup kültürüne karşı sorumluluk eksikliği sebebiyle kısmen daha az düzenli ve daha az anlamlı görünmektedir. İntihara karşı güçlü bir koruyucu olarak görülen faktör ise, bir grupta kurulu bağlar, grubun beklentilerine boyun eğme ve grupta bütünleşmedir (Stack, 1980: 65).

Durkheim, intiharı sosyolojik bir fenomen olarak ele almakta ve bireysel bir eylemden ziyade toplumsal bir hastalık olarak görmektedir (Castelli, 2023). Durkheim, "İntihar" (2013) isimli eserinde intiharın dört çeşidi olduğunu ifade etmektedir. Bunlar, "egoist", "anomik", "kaderci" ve "özgecil" intihardır. Durkheim'a göre egoist intiharın gerçekleşmesinin sebebi, bireyin toplumla bütünleşememesidir. Özgecil intihar ise, egoist intiharın tam tersine, bireyin içinde yaşadığı toplumla normalden fazla bütünleşmesi durumunda gerçekleşmektedir. Anomik intiharlar, bireyin toplum tarafından bir düzene sokulamaması sebebiyle gerçekleşmekte iken, kaderci intiharlar ise, kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından normalden yüksek bir şekilde düzene sevk edilmesinden kaynaklanmaktadır (Durkheim, 2013). Durkheim, egoist intihar ve anomik intiharların kendisinin yaşadığı dönemdeki modern toplumlarda; kaderci intihar ve özgecil intiharların ise geleneksel toplumlarda daha çok görüldüğünü ifade etmektedir (Durkheim, 2013). Bunların yanı sıra Durkheim, intiharın sosyal entegrasyon ve moral düzenleme seviyeleriyle ilişkili olduğunu savunur. Yüksek veya düşük entegrasyon ve düzenleme seviyeleri, intihar oranlarını etkileyebilmektedir (Gerardi, 2020).

3.1 Durkheim'a Göre Din ve İntihar İlişkisi

Durkheim'in (2013) "İntihar" isimli eserinde temellendirmiş olduğu dini bütünleşme teorisi, intihar ile ilgili yapılan sosyolojik çalışmalar için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Bütünleşmenin kilit noktası, ne kadar çok inanç ve uygulamanın paylaşıldığıdır. Paylaşılan inanç ve uygulamalar arttıkça ve güçlendikçe, bütünleşme de o kadar büyük olmakta ve dolayısıyla intihar riski de o derecede azalmaktadır. Durkheim, dine olan bağlılığı toplumsal bütünleşmenin temel ölçüsü olarak kullanmıştır. Durkheim'a göre Katolikler Protestanlardan daha çok dini dogmalara ve pratiklere sahiplerdir. Bu durum ise Katolikleri, Protestanlardan daha çok bütünleşmiş ve intihara daha az meyil eder hale getirmiştir (Durkheim, 2013) Benzer şekilde, dini bağlılık perspektifine göre, dinin intihardan insanları koruyabilmesi için gereken yegâne şey, bir inanca bağlılıktır. Boşanma, işsiz kalma ve ölüm gibi hayatta karşılaşılabilen olumsuz durumlara sabredebilmenin bir mükafatı olarak, ahirete inanmak, olasıdır ki intihar riskini azaltmaktadır (Stark vd., 1983; Stack, 1982). Ahirete inancın bazı bireylerin, ahiret hayatına kavuşabilmek için intihar etme düşüncesine yaklaşma ihtimallerine karşılık ise, birçok dinde intihar yasaklanmıştır. Mesela, Katolik inancına göre intihar büyük bir günah olarak görülmektedir. İngiliz spiritüalistlerine göre ise, intihar eden bireyin ruhu, intiharın cezası olarak, dünyaya geri gönderilmektedir (Lester, 1981: 82).

Durkheim'in toplumsal bütünleşmedeki temel dayanak noktasını din konusu oluştururken, intihar tartışmasının temel dayanağını ise toplumsal bütünleşme konusu oluşturmaktadır (Durkheim, 2013). Özellikle din ve intihar konusu ile ilgili Durkheim, Katoliklerin Protestanlardan daha az intihar ettiklerine dair savını çok fazla dile getirmiş ve bu sav çok geniş çevrelerce kabul görmüştür. Bu geniş çaplı kabul görmenin sonucunda ise bu sav, sosyolojinin "tek yasası" olarak isimlendirilmiştir (Pope ve Danigelis, 1981). Katoliklik ve Protestanlık inançlarına göre, intiharın yasak olduğu eşit oranda vurgulanmış olsa bile Durkheim, Katoliklerin Protestanlardan daha düşük oranda intihar etme eğiliminde olduklarını ifade etmektedir (Durkheim, 2013). Ancak, zaman geçtikçe Durkheim'ın Katolik mezhebine mensup olanların, intihar oranlarının azaldığına dair iddiası sorgulanmaya, bu konuda birçok çalışma yapılmaya başlanmıştır. Dine bağlılıkla intihar etme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların çoğu Durkheim'ın hipotezini reddederlerken, çalışmaların az bir kısmı ise Durkheim'ın iddiasını desteklemiştir (Faupel vd., 1987: 523). İki inanç arasındaki esas

değişken ise, Protestanlığın Katolikliğe göre bağımsız araştırma yapmaya çok daha fazla müsaade etmesidir (Durkheim, 2013).

Katolik inancı ve Protestan inancı arasında bulunan benzerlik ve farklılıklardan hangisinin veya hangilerinin intiharı engellemede en etkili olduğu tam olarak aşikâr değildir. Bununla birlikte, Katoliklik ve Protestanlık arasındaki farkların intihar oranlarındaki farklarla bağdaşması beklenir fakat Katolikler ve Protestanlar arasındaki farklılıkların kapanması bu iki farklı grup için intihar oranlarını eş bir noktaya doğru yönlendirmemektedir (Stack, 1980: 66).

Durkheim'ın Katoliklik ile intihar oranı arasındaki ilişkiye dair açıklamaları, birçok araştırmacı tarafından defalarca test edilmiştir (Stack, 1982: 41-46). Stack, Durkheim ve diğer bazı araştırmacılar tarafından yirminci yüzyılın başlarından ortalarına kadar bulunan verilerin, benzer şekilde önemli bir negatif ilişkinin var olduğunu ortaya koyduklarını fakat çoklu regresyon analizlerinin bu ilişkilerin sahte olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Stack, boşanma oranları konu dışı bırakıldığı zaman, Katolikliğin intihar üzerinde bir etkisi olmadığını iddia etmektedir (1982: 41-66).

Stack'ın ulaştığı sonuçlar, Hammermesh ve Soss (1974) tarafından yapılan analiz çalışmalarıyla çelişmektedir. Hammermesh ve Soss, Katolik okullarına yapılan kayıtların, birçok kontrol değişkeninden bağımsız şekilde, intihar davranışı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu bulmuşlardır (Hammermesh ve Soss, 1974: 93-98).

Dinin intihar davranışı ile ilgili bir koruma görevi görebileceği fikrinden yola çıkan çalışmalardan bir diğeri, Gearing ve Lizardi'nin çalışmalarıdır. Araştırmalarında, dindarlık derecesinin doğrudan intihar etme oranıyla ilgili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte, daha fazla dindarlığın, intihar davranışı riskini daha fazla azaltacağını öngördüklerini de ifade etmektedirler. Dinin koruyucu rolü, saldırganlığı ve düşmanlığı azaltmakta, yaşama tutunma için insanlara daha fazla neden sunmaktadır (Gearing ve Lizardi, 2009: 332-341).

Din ve intihar konusunda sosyoloji alanında önde gelen isim olan Durkheim ise, 19. yüzyılın sonlarında yükselen intihar oranlarının sebebini, geleneksel toplumsal örgütlenme biçimlerinin bozulmasında görmekteydi. Bu görüşüyle birlikte Durkheim, sosyal entegrasyonun nasıl değişip dönüştüğünü ve bunun dinin bireylerin hayatlarındaki rolünü nasıl etkilediğini açıklamıyordu. Durkheim intiharı açıklamada sosyal entegrasyonun önemini vurgulamaktadır. Metropol alanlarında kişisel ilişkilerin yoğunluğunun intihar üzerinde İntihar'da geliştirilen temel argümanlara uygun olarak önemli etkileri bulunmaktadır. Fakat Durkheim, intihar üzerindeki dinsel etkilerin toplumsal bütünlüğün bir yansımasından başka bir şey olmadığını da ileri sürmekteydi (Stark vd., 1983: 120-131).

Katolik ve Protestan inancı dışında diğer dini inançlar için de intihar konusu ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Örneğin, intihar ve din arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı araştırmalar, intihar oranlarının İslam ülkelerinde daha düşük olduğunu göstermektedir (Abdel-Khalek, 2004). Müslümanlar arasında daha yüksek olan dindarlık oranları, intihar davranışına karşı bir tampon görevi görmektedir (Thorson vd., 1997).

İntihara karşı daha fazla etik değerlere ve dini itirazlara sahip olan bireyler, yaşamak için daha fazla neden bulmaktadırlar (Gearing ve Lizardi, 2009). Çünkü dindarlık, bireyleri koruyucu bir takım sistemleri içermektedir. Çoğu dinde, intihara karşı güçlü cezalar bulunmaktadır. Bu sebepten ötürü, böyle dinlere güçlü bir şekilde bağlı olan bireylerin intiharı düşünme ihtimalleri de azalmaktadır (Gearing ve Lizardi, 2009). Benzer durum, zaman zaman dolaylı yollardan da geçerli olmaktadır. Örneğin, bir din madde kullanımını yasaklayarak, intihar konusunda da dolaylı da olsa koruyucu bir faktör sağlamış olmaktadır (Hilton vd., 2002).

Durkheim, "İntihar" adlı kitabında, intihar konusuna farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Durkheim bu eserinde, fenomenin kendisini anlamaktan çok, sosyal bir fenomenin psikolojik açıklamasına sosyolojik açıklamanın üstünlüğünü göstermekle ilgilenmektedir (Day, 1987). Bu noktadan hareketle intihar konusuna sosyolojik açıdan bakıldığı zaman Durkheim'ın, 19.

yüzyılın sonlarında çoğalan intihar olaylarını, geleneksel toplumsal örgütlenmenin çöküşüyle açıkladığı görülmektedir. Fakat Durkheim, geleneksel toplumsal örgütlenmenin nasıl değiştiğini ve bu değişimin dinin insanların hayatlarındaki rolünde nasıl bir etkisi olduğunu açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu noktada ise Simmel'in ağ teorisi Durkheim'in genel yaklaşımına eleştirel bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Sosyal organizasyondaki esas değişiklikler, ağ oluşumunun temelini etkileyip, değiştirmiştir. Ortaçağ zamanındaki toplumlarda ağlar, "coğrafi ve psikolojik faktörlere" dayalı olan ağlarla merkezleri aynı olan dairelerdi (Simmel, 1955: 128). İnsanlara, kapalı ağlarda az sayıda tercih hakkı verilmişti. Din, örgütlenmede toplumlar ötesi olduğu ve yönetim şekliyle ilişkili olduğu için ağları organize etme noktasında kilit bir role sahipti. 19. yüzyılın sonlarına doğru Batı toplumlarında, şehirleşme, sanayileşme ve göç, ağ oluşumunun temelini değiştirmiştir. Bu temel zamanla, birbirleriyle kesişen ve açık çemberler meydana getiren "kişisel çıkarlara" kaymıştır. Simmel bu ağların daha akılcı olduğunu düşünmekteydi. Çünkü Simmel bu ağların bireylere daha çok özgürlük sağladığı fikrine sahipti. Bu ağlar sağladıkları özgürlük alanları ile birlikte, eskisinden daha çok "psikolojik gerilim" ve daha az "duygusal destek" sunmaktaydı (Simmel, 1955: 141-163). Parçalanmış ağ ilişkileriyle karşılaşan, bütünleştirici ve düzenleyici desteklemelerden mahrum kalan insanların intihar oranları artmıştı. O zamanlarda, Katolik inancın anti-modernist tavrı ve okullar, hastaneler, kulüpler vb. örgütsel ağlar, bir rahatlık ve rehberlik kaynağı olarak hizmet etmeye devam eden güçlü ve sürekli bir ağ temeli sağlamışlardı. Durkheim'in teorisi, ağların üç kilit özelliğini göz önünde bulundurmaktadır. Bu kilit özellikler ağların yapıları, işlevleri ve daha geniş kültürel kontekstteki işleyişidir. Dinin intihar davranışı üzerindeki rolü, ağ mekanizması aracılığı ile işlemektedir (Pescosodilo and Georgianna, 1989: 45). Ağ mekanizmaları, üyelerine birleştirici ve düzen sağlayıcı çıkarlar sunma potansiyeli oluşturmaktadır. Bu görevler ise, kişilerin bireysel olarak, dini gruplarla veya daha büyük kültürel sorunlarla karşı karşıya gelme becerisini etkileyerek bir arada ya da düzensiz olarak var olabilmektedir (Pescosodilo ve Georgianna, 1989: 45).

Simmel'in (1955) ağ teorisine göre, çağdaş toplumdaki kişi, birçok sosyal çevre ya da ağa aittir. Fischer de (1982), din, aile ve ekonomi gibi toplumdaki soyut alanların bireysel ağların işleyişi ile ilgili olduğu görüşündedir. Bu ağlardaki kilit özellikler, ağların üyelerinin arasında bulunan etkileşime, diğer bir deyişle sosyal bağlara odaklanmaktadır. Bir kişinin sosyal bağlarının gizil gücü, bir anlamda ağın kendisinin "örgüsüne" bağlıdır. Dini ağların daimi bir cazibesinin bulunmasının nedeni ise, kişilerin zor zamanlarda faydalanabilecekleri ortak bir çıkar sağlama becerisidir (Collins, 1982: 41). Bu güçlü bağlar, kişilere duygusal destek sağlamaktadır (Wellman, 1983). Bireyler, güçlü birer dini otoriteye bağlı oldukları zaman, sadece ve sadece ağın dışında bulunan diğer bireylerle ve diğer ağ üyeleriyle bağlar oluşturmaları engellendiği zaman, kaderci intihar ihtimali yükselmektedir (Pescosodilo ve Georgianna, 1989: 44).

Durkheim intihar ve din arasındaki ilişkiyi analiz ederken, intiharı da dini de ayrı birer fenomen olarak değil, simgeler olarak ele almıştır. Dine ve intihara direkt değil, dolaylı yollarla hitap etmiştir. İntihar mevzu bahis olduğunda, konu bireysel intiharlar veya intihara meyilli olan davranışlar değil, Durkheim'in sosyal sağlığın bir göstergesi şeklinde kullandığı oranlardır (Douglas, 1968: 376).

İntihar söz konusu olduğunda, intihar sayılarıyla ilgili grupların karşılaştırılmalarının, mesela ailelerin ve önemli diğer bireylerin bazı ölüm sebeplerini saklama davranışlarından oluşabilecek farklılıklar sebebiyle, verilerin taraflı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat intiharın verileri, böyle bir şüpheliğe dayalı demografik bir perspektifle analiz edilmeyi gerektirse de hiç kimse ihtiyaç olabilecek istatistiksel materyallerin analiz edilmesini üstlenmemektedir (Day, 1987: 450).

Durkheim, Protestanlığın da Katolikliğin de intiharı eşit şekilde yasaklamış olduğunu ifade etse de analizlerini yaptığı dönemde Katolik öğretiminin ve özellikle de Katolik pratiklerinin intihar sayılarını saklama çabalarının Protestanlara kıyasla Katoliklerde çok daha fazla ve etkili

olduğunu düşündürecek faktörler bulunmaktaydı. Protestanlığın intiharı onayladığını söylemek mümkün değildir fakat Protestanlıktaki dini pratikler, Katolik dini pratiklerinde yer alan intihar yasağının dışsal, kamusal görünümüyle kıyaslanabilecek bir şey içermemekteydi. Katolik inancında, intihar eden kişiler için son ayinlerin yapılması ve cenaze töreni yapılması kabul edilmemekte fakat Katolik uygulamasının olasıdır ki en önemli unsuru, intihar etmiş bir bireyin kutsanmış toprağa gömülmesinin yasaklanmış olmasıydı. Diğer bir seçenek olarak, çok basit bir cenaze töreni yapılmakta, intihar eden bireyin inançlı olan akrabaları ve arkadaşlarına, ailenin utancı ve ölen kişinin sonsuz işkenceye uğrayacağına bir hatırlatılması yapılmaktaydı. Bu yasağın, bireyleri intihar etme davranışından tek başına alıkoymasına pek mümkün değildi. Fakat intihar eden bireyin ailesinin ve arkadaşlarının duyguları göz önünde bulundurulduğu zaman, tabii nedenlerle, bir ölümün intihar olarak tanımlanması ve intihar diye kayıtlara geçirilmesinin gizlenmesi beklenebilirdi (Day, 1987: 453).

“Kazara ölüm” ifadesi de bu anlamda bir seçenek sunmaktadır. Durkheim’da bu ihtimalleri İngiltere için kabul etmiştir. Bireyler köprülerden atlayarak intihar edebilirler fakat aynı zamanda, köprülerden kazayla düşerek ölebilirler de. Yine benzer şekilde, insanlar kendilerini vurarak intihar edebilir fakat avlanırken de kaza yaşayabilmeleri mümkündür. “Kazara ölüm” ifadesinin seçilme ihtimalinin, özellikle intiharın ciddi bir şekilde yasaklanmış olduğu ve bazı vakalarda bu durumla ilgili net ve ikna edici delillerin var olmadığı durumlarda yüksek olması beklenmektedir. Fakat “kazara ölüm” kategorisinin hangi durumlarda kullanıldığına detaylı bir şekilde bakabilmek için sağlam teorik sebepler de bulunmaktadır. Hiç kimse, dışardan kaynaklanan nedenlerden (intihar, cinayet veya kazayla ölüm) meydana gelen ölümler arasında, davranış ve nedensellik bakımlarından büyük farklar bulunduğunu reddedemez. Fakat intihar ve din arasında, güvenilirlik ya da mana güvencesi ile ayırım yapabilmek, çok mümkün olmamaktadır. Cinayet işlemeyi veya intihar etmeyi düşünen kaç birey, bu düşüncelerinin sonunda, bu eylemlerini bir kaza neticesi ile gerçekleştirmektedir? Aksine, bu tür davranışları gerçekleştirmeye karar vermiş kaç birey, kaza sonucu bu davranışlarda bulunmakta başarısız olmaktadır? Ya da alkollü araba kullananlar ya da aşırı sigara içenler, aşırı yemek yiyenler gibi kendilerine zarar verecek davranışlarda sürekli şekilde bulunan insanlar? Bu süreçlerin güvenilir birer analizi yapılabilsen, bu tür davranışlarda bulunan bireyler, bu tür davranışlarda hiç bulunmayanların kapladığı alandan daha fazlasına yerleşirlerdi (Day, 1987).

Bu şekilde gerçekleşen ölümlere neden olan süreçler içerisinde önemli düzeyde örtüşme olabilme durumundan kaynaklanan farklı tanımlama zorlukları da bulunmaktadır. Örneğin, intihar eden birey de, başka birini öldüren katil de öldürmeye karar vermiştir ya da, saldırgan davranışlarda bulunan bir sürücü ile dikkatsiz eylemlerde bulunan bir işçinin ne derece intihar etmeye/ cinayet işlemeye eğilimli olduğunu belirlemek oldukça zordur. Bu şekildeki istatistiksel farklılıklar ve ölüm oranlarına dair sonuçların farklılıkları güvenilir olmamaktadır. Güvenilir olduklarını farz etmek, insan davranışını olduğundan daha makul ve amaçlı olarak kabul etmek demektir (Day, 1984: 453).

Douglas, bu konularda yapılmış istatistiklerin tamamının karmaşık toplumsal inşa süreçlerinin yansımaları olduğunu, bir olayın resmiyette intihar olarak sınıflandırılabilmesinin zaman ve mekâna göre değişen birçok faktöre göre değişebileceğini ifade etmektedir. Ailelerin, sağlık çalışanlarının bazı durumlarda bir intihar olayının resmi kayıtlara geçmemesi için, olayı örtbas ettiklerini kabul etmek gerekir. Fakat yalnızca bazı ölçüm hatalarının olabileceğini kabul etmek, o ölçümün kıymetsiz olduğu anlamına gelmemektedir (Doyle ve Rushing, 1983: 124).

Dini bağlılık ve intiharla ilgili yapılan çalışmalarda bulunan çelişkiler, Katolikliğin kuralcı yapısında oluşan bir değişikliğe dikkat çekmektedir. Mesela, Katolikliğin kuralcı yapısı daha hoşgörülü bir hal alıyorsa ya da Durkheim’in ifade ettiği gibi, özgürce soru sorabilmeyi, eleştirmeyi teşvik edebiliyorsa böylece de Protestanlık ve Katoliklik arasındaki kişinin kuralcı düzenlenmesindeki ara kapanıyorsa, o zaman intiharın dini mensubiyete bağı olarak daha az değişiklik gösterdiği tespit edildiğinden, Katolikliğe bağlılık derecesinin geçmişte olduğu

şekilde, intihar sayıları ile çok güçlü bir biçimde ilişkili olmayacağı tahmin edilebilmektedir (Stack, 1980: 66).

Elde edilen çelişkili bulgular, dine bağlılığın intihar etme oranlarına etkisine dair soruların henüz tam olarak cevap bulamamış olduğunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili yapılmış çalışmaların hem teorik hem de metodolojik yönleri, Durkheim'in tek yasasının daha detaylı analiz edilmesini gerektirmektedir (Faupel vd., 1987: 524).

3.2 Durkheim'in İntihar Kavramı Bağlamında Din ve Toplumsal Bütünleşme İlişkisi

Dinin toplum için oldukça önemli olduğunu ifade eden Durkheim, bu mahiyeti şu sözleri ile açıklamaktadır: “Din özünde toplumsal bir olgudur. Yalnızca kişisel amaçların peşinde koşmaktan uzak, her zaman birey üzerinde bir kısıtlama uygular. ... Tanrılara karşı işlenen suçlar, topluma karşı işlenen suçlardır” (Durkheim, 2011). Durkheim'in bu cümlelere yer verdiği “Din Hayatının İbtidâî Şekilleri” isimli eseri, “İntihar” eserinden sonra yayınlanmış olan ve Durkheim'in din konusundaki düşüncelerini daha geniş bir perspektiften ele aldığı, dinin temel yapılarına, toplumsal işlevine ve evrimine dair detaylı bir analiz sunduğu önemli bir eserdir. Durkheim'in bu eseri, önceki eserlerine göre bazı önemli fikir değişiklikleri ve vurguları içermektedir. Örneğin Durkheim, “Din Hayatının İbtidâî Şekilleri” isimli eserinde, toplumsal ve bireysel boyutları daha dengeli bir biçimde ele almaktadır. Önceki eserlerinde ağırlıklı olarak toplumsal boyuta odaklanmışken, bu eserinde bireyin dinle olan etkileşimini ve bireyin deneyimini daha fazla vurgulamaktadır. Dinin özellikle toplumsal dayanışma ve bireylerin birbirine olan bağlılığı üzerindeki rolünü vurgulayan Durkheim, toplumsal dayanışma konusuna bu eserinde daha fazla değinmekte ve dinin toplumun bir bütün olarak bir arada tutulmasında oynadığı rolü açıklamaktadır (Durkheim, 2011).

Toplumsal bütünleşme aracı olarak ele alındığı zaman din, özgürlük için yarışan bireysel istekler ile toplumun ortak refahı konusundaki menfaatlerini aynı zeminde birleştirip uzlaştıran sembolik bir ifade olarak da tanımlanmaktadır (Tole, 1993). Dinin bu bütünleştirici özelliğine dayanarak Durkheim, dinin toplumun simgeleştirilmesi olduğunu ifade etmektedir. Dini ritüeller ise, bu ritüelleri gerçekleştiren dini grubun aslında kendisine taptığı ve grup içindeki dayanışmanın tekrar ve tekrar onaylandığı araçlardır (Stark vd., 1983: 121). Öte yandan, dini organizasyonlar bireyler için erişimi kolay olan ve kişilerin kendilerine özgüven sağlayabilecekleri birer kaynaktır. Örneğin Hristiyanlık dininde, papazlar bireylerin dertlerini dinlemekte, diğer üyeler ise birbirlerini desteklemek için bir araya gelmektedirler. Böylelikle kiliseler, yalnız bireylerin sosyalleşebilecekleri birer mekân özelliği de kazanmaktadır (Stark vd., 1983: 125) Benzer şekilde Protestanlık dininde, dini çalışmalara katılan ve bu çalışmalarda diğer üyeleri ‘en iyi arkadaşları’ olarak adlandıran kişilerin yüksek sayıda olduğu da bilinmektedir (Stark ve Glock, 1973).

Değişen zamanla birlikte bu dini kolektif eylemler ve etkileri de değişime uğramaktadır. Mesela modernleşmenin bir sonucu olarak, bireyler eskisi gibi ortak faaliyetlerle sınırlandırılmamakta, kişisel becerilerini ve bireysel farklılıklarını geliştirme noktasında özgürleşmektedirler. Durkheim'in yaşadığı dönemde, bu bireysel inanç ve değer farklılıklarının toplumsal bütünlüğü bozabileceğine dair bir inanç bulunmaktaydı (Marske, 1987). Durkheim ise bu inancın aksine, modern dünyada karşı karşıya olunan asıl riskin bu bireysel inanç ve değerlerdeki farklılaşmanın olmadığını, bu farklılaşmanın olması gerektiğini ve dolayısıyla da bundan kaçmanın mümkün olmadığını ifade etmektedir. Durkheim'in bu konudaki teorisinin temel dayanağı, dinin modern zamanlarda toplumlar için yaşamsal ve bütünleştirici bir güç olduğu fikridir. Din, Durkheim'in moderniteyi etkileyen etik sorunlarla baş edeceği anahtar terimdi. Modern zamanlardaki bireysel inanç ve değerlerdeki farklılaşmayı ise, “yaygın bir belirsizlik ve kafa karışıklığı” olarak tanımlamaktaydı (Seidman, 1985: 109). Durkheim dinin, toplumun ortak çıkarları ile bireylerin uzlaştırılmaz görünen menfaatleri ve kendi kaderlerini

belirleme hakları için dengeleyici bir faktör olduğunu ve bu amaca hizmet edeceğini ifade etmektedir (Tole, 1993).

Durkheim'in teorisinin önemli noktasını modern toplumda dinin yaşamsal ve bütünleştirici güç olduğu fikri oluşturmaktadır (Tole, 1993: 3). 1897 senesinde Durkheim, manevi taahhüdün dünyevi yaşamda bir mana ve istikrar sunduğu için, duygusal anlamda bir ferahlık hissi sağlayabileceğini söyleyen ilk isimdi (Durkheim, 2013). Zaten, dini faaliyetlerin, ritüellerin bahsedilen doğrudan sosyal bütünleştirici etkilerinin yanı sıra, bireylerin rahatlamalarını sağlayacak araçları da bulunmaktadır. İnsanların fani hayat ile tatmin edilemeyecek arzuları ve yine fani hayat ile telafi edilemeyecek hayal kırıklıkları bulunmaktadır. Sadece yaratıcı, sahip olduğu eşsiz güç ile insanların bu arzularına ve hayal kırıklıklarına çözümler sunabilmektedir. İnsanların hiçbiri, sosyal sınıfın olmadığı, göreceli yoksunluğun bulunmadığı bir toplumun nasıl kurulabileceğini bilmemektedir. Bu noktada ise yaratıcı, dünyada çekilen ıstırapların bir karşılığı olarak bir büyüklük sunabilmektedir. Bilimsel olarak ölümsüzlüğün bir yolu bulunmamaktadır. Fakat dinler, ölümden sonra bir yaşam müjdelmektedirler (Stark vd., 1983: 125)

Bütün bu vaat ettikleriyle birlikte din, Durkheim'a göre, toplumsal bütünleşmeden fazlasını yansıtmamaktadır (Stark vd., 1983: 126). Durkheim, dini inançların etrafında toplanan kişilerin "tek bir ahlaki toplulukta" birleşecekleri fikrini kabul etmektedir (Stark vd., 1973: 121). Durkheim toplumun, birbirinden farklı düşünen ve birbirlerinden farklı şekilde hareket eden bireylerden oluştuğunu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle Durkheim, toplumun bireylerinin, aynı olmayan fikirlere ve davranış şekillerine sahip olduğunu söylemektedir. Öte yandan toplum, hem toplumsal yaşamın bilmiş ile ilgili taraflarını (inançlar ve fikirler) hem de davranışlarımızın şekillendiği pratikleri (kuralları, düzenlemeleri, adetleri) sağlamaktadır (Tole, 1993). Bu anlamda toplum, sadece davranış pratiklerini belirlemekle kalmayan objektif bir realizmden daha fazlasını ifade etmektedir; toplum kendisini kişilerin bilinçlerine dayatmakta ve böylelikle davranışların içsel düzenlemelerini de yapmaktadır. Bütün toplumlar, kişilere toplumdaki diğer bireylerle aralarındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini bildiren kurallar bütününe, yani bir disipline sahiptir. Durkheim bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "İnsanları dizginleyen, sınırları çizen, onlara iş arkadaşlarıyla ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini, yasa dışı tecavüzlerin nerede başlayacağını ve topluluğun geçimi için cari ödemelerde ne kadar ödemeleri gerektiğini söyleyen bu disiplindir" (Durkheim, 1957: 14-15).

Buraya kadar ifade edildiği gibi toplum, bireylerin davranışlarını düzenlemenin yanı sıra aynı zaman da kurucu özelliğe de sahiptir. Toplum her ne kadar, kişilerin dışında somutlaşmış olsa bile, bütün ahlaki bilinçlerde belli bir miktarda içselleştirilmektedir. Aynı zamanda toplum bireylerin dışındadır ve bireylerin doğaları gereği boyun eğmek zorunda buldukları üstün bir gücü simgelemektedir. Fakat bireylerin içselleştirdiği toplum, bu özelliği sayesinde bireylerin kişiliklerinin önemli bir kısmını oluşturduğu için, bir bağlanma nesnesi görevi de görmektedir (Tole, 1993). Bireylerin doğal olarak boyun eğdikleri bu üstün güçten bahsederken Durkheim (2023), saygının ne anlam ifade ettiğine de değinmektedir. Durkheim'a göre saygı, bireylerin üzerlerinde işleyen içsel ve bütünüyle ruhsal olan zorlamayı hissettiklerinde, tecrübe etmiş oldukları duygudur. "Ahlak ise, kötü olan ama aynı zamanda hoşça giden, bireylerin iradelerini kendisine bağlayan ve hevesleri kendiliğinden hareketlendiren bir şeydir. ... (O) ise, hassasiyetlerimizin doğal olarak erişmeye çalıştığı muhteşem bir idealdir." (Durkheim, 1961: 96). Bu sebeple de ahlaki kısıtlamalar, bireylerin üzerlerine çökse bile, yine de onlara tutunulur. Bireylere sorumluluklar verse bile yine de onlar sevilir; sınırlandırmalar getirseler bile yine de bireyler onların çalışma şekline ve bu kısıtlamalardan tatmin olmaktadır (Durkheim, 1982: 47).

Ahlaki inançlar ve etik sistemler, bireylerin toplumla ilişkisinin anlaşıldığı ana araçlar olsalar da her ikisi de insanların toplumsal varlıklar olduğunu ifade eden duygulara dayanmaktadır (Tole, 1993). Bununla birlikte, geleneksel dini inançlar düşme ivmesi gösterebilir de toplumların din ile ortak olan bu unsurları her zaman baki kalacaktır. Durkheim'in da ifade ettiği

gibi, toplum ve din arasında çok uzun süredir, çok yakın bir ilişki bulunmasından dolayı, ikisinin birbirinden ayılması olası değildir. Böyle bir ayrışmanın olabilmesi için hem toplumun hem de dinin kendi doğalarını değiştirmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla da mevcut ahlaki sosyal hayatın, dinsel yaşam ile dolu olduğunu söylemek mümkündür (Durkheim, 2018: 48).

Durkheim, dinsel yaşam ile dolu olan sosyal hayatta birey ve toplum arasındaki bütünleşmenin sağlanabilmesi için, en büyük potansiyelin kentsel bölgelerde olduğunu ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili çalışma yapmış olan Fischer (1982) de, benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Fischer'in çalışmasına göre düşünülenin aksine, kentsel bölgelerde yaşayan bireyler, az nüfus yoğunluğuna sahip bölgelerde yaşayan bireyler kadar sosyal etkileşimde bulunmaktadırlar. Küçük topluluklarda hayatlarını sürdüren kişiler genellikle, geniş ailelere sahipken, kentlerde yaşayan bireyler ise sosyal destek ve bütünleşme ağlarının bulunduğu derneklere çok fazla bağımlılık geliştirmekte ve çoğunlukla kendileriyle benzer ilgi alanlarına ve benzer geçmişlere sahip diğer bireylerle tanışmak için fırsatlara daha çok sahip olmaktadırlar. Bu sebeple Fischer'in araştırması, kentsel bölgelerde yaşayan insanların, diğer bireylerle arkadaşlık ilişkileri kurmaları ve gönüllü dernekler aracılığıyla diğer insanlarla yakınlaşmalarının, kırsal toplumdaki akrabalık ilişkilerine kıyasla şehirlerde intihar gibi bencil davranışları azaltabilecek bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir (Faupel vd., 1987: 524). Yani Fischer, kişinin diğer bireylerle arkadaşlık kurmasının ya da gönüllü dernekler yoluyla bağlantılar kurmasının, şehirlerde akrabalık odaklı kırsal topluluklara göre, intihar gibi bencil davranışları azaltmada büyük bir etkiye sahip olması gerektiğini düşünmektedir (Faupel vd., 1987: 525).

Dolayısıyla kişinin diğer bireylerle kurduğu yakın bağların intihar davranışını azaltmakta önemli bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bir kişinin sorunlarını diğer bireylerle paylaşabilmesi, onlardan yardım alabilmesine katkı sağlamaktadır. Bireylerin arasında yakın bağların olmaması ise, kişileri depresyona ve umutsuzluğa sürükleyebilmektedir. Durkheim'in evliliğin ve ailenin intihar etme eylemi üzerindeki etkileri ile ilgili analizi, bu argümanla tutarlıdır (Stark vd., 1983: 126).

Bu noktada Durkheim'in, "İntihar" isimli eserinde, dini sadece sosyal entegrasyon boyutuna yerleştirmiş olmasına ve dinin toplumsal davranışları düzenlemedeki etkisini vurgulamamış olmasına dikkat çekmek gerekmektedir (Pescosolido ve Georgianna, 1989: 39). Bu konuda Durkheim'a çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Örneğin, Stark ve Doyle (1983: 120) dinsel etkilerin sosyal entegrasyonun etkilerine indirgenemeyeceğini ifade etmektedirler. Stark ve Doyle, Durkheim'in din ile sosyal entegrasyonu birlikte ele alıp kaynaştırmasını, dinin intihar üzerindeki bağımsız etkilerini inceleyebilmek açısından bir sorun olarak görmektedirler. Çünkü dinin intihar üzerindeki bağımsız etkilerini inceleyebilmek için, din ile sosyal bütünleşme kavramlarının birbirinden ayrılması gerekmektedir. Bir grupta yer alan bireylerin, birbirleriyle kurdukları bağların yoğunluğu ve bu yoğunluk arttıkça, grubun sosyal açıdan daha fazla bütünleşmiş hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu şekilde tanımlanan kavram ise, kültürel içeriğe sahip değildir. Durkheim'in ifade ettiği gibi, yoğun ortak yaşam, bu ilişkileri destekleyebilecek ve ağ üyeleri arasındaki değişimlere egemen olabilecek herhangi bir kültürel unsura atıfta bulunulmaksızın bir ilişkiler ağı olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramsallaştırma, diğer açıklamaları totolojinin pençesinden kurtarmaktadır. Böylelikle, Durkheim'in öne sürdüğü gibi dinin toplumsal bütünleşmeyi etkileyip etkilemediğini görebilmek mümkün hale gelmektedir (Stark vd., 1983: 126)

Stark ve Doyle, intihar konusu ile ilgilendikçe, Durkheim'in yeniden okunması gerektiğini ve bu okumaların sonucunda ise hayal kırıklığına uğradıklarını ifade etmektedirler. Durkheim'in "İntihar" adlı eserinde, dini hor gördüğünü, bu konuda bilgi eksikliğinin bulunduğunu ve bu iki etmenle birlikte yanlış argümanlar ileri sürdüğünü ifade etmektedirler (Stark vd., 1983: 120).

Stark ve Doyle'un Durkheim'i eleştirdikleri bir diğer nokta ise, Durkheim "İntihar" isimli eserinde dini uygulamalar ya da inançlar yerine Katolik ve Protestan inançlarına olan aidiyetin boyutuyla ilgilenmiş olmasıydı. Durkheim bunu yaparken, Katolikliği veya Protestanlığı

dindarlığın bir ölçüsü olarak ele almamakta, bu inançlara mensubiyeti belli toplumsal şartların ve toplumsal fikir ve davranış kalıplarının varlığının bir göstergesi olarak ele almaktadır. İntihar ve din konularında Durkheim'in elde ettiği bulgular oldukça fazla genelleştirilmişti. İntihar oranlarının az sayıda bir kısmında nüfus kesimlerinden (Katoliklik veya subaylık gibi) bahsedilmekteydi fakat genellikle bulgular tüm nüfus için genellenmiş durumdaydı. Özellikle din konusundaki genelleştirmeler oldukça belirgindi. Durkheim'in, eyaletlerin bütünü, kendi gayelerine göre, bu eyaletlerin nüfuslarının büyük kısmının bilinen mensubiyet bilgilerine dayanarak, "Katolik" veya "Protestan" olarak sınıflandırmış oluşu, eleştirilen bir diğer noktaydı. Katoliklik ve Protestanlık şeklinde sınıflandırdığı konularda, basmakalıp ve kaba fikirlere sahip olduğu ve bariz şekilde yanıldığına dair eleştiriler bulunmaktadır (Stark vd., 1983: 120-131).

Durkheim "İntihar" isimli kitabının çok büyük bir kısmını, Avrupa'daki Katolik bölgelerle çoğu Protestan olan bölgeler arasındaki intihar oranlarındaki önemli farklılıkları açıklamaya ayırmıştır. Stark ve Doyle, Durkheim'in dini bir "gerçek" olarak görmediğini fakat dine gerçek etkiler atfetmek istediğini ifade etmektedirler. Esas olarak Durkheim, yazdıklarının çok büyük bir kısmında, dini tek başına değil, temel toplumsal gerçeklerin detaylı bir yansıması olarak ele almaktadır (Stark vd., 1983: 121).

Literatürde, Durkheim'in iddia ettiği gibi dinin toplumsal bütünleşmeyi etkileyip etkilemediğini görmenin mümkün olup olmadığını tartışan başka fikirler de bulunmaktadır. Örneğin Durkheim'in intihar oranlarındaki mezhepsel farklılıkları ele aldığı tartışmasında (Stark vd., 1983: 121) hem Katolikliğin hem de Protestanlığın eşit vurguyla intiharı yasakladığını ifade ettiği fikri (Stark vd., 1983: 121) herkes tarafından kabul görmemiştir. Bu iddiaya kesin bir dille karşı çıkan görüşlerden biri yine Stark ve Doyle'e aittir. Stark ve Doyle, Durkheim'in "İntihar" isimli eserini yazdığı dönemde, Roma Katolik Kilisesi'nin intihara karşı Protestanlık mezhebinde olduğundan çok daha fazla ve çok daha ağır yaptırımlar uyguladığını ifade etmektedirler. Katolikler için, intihar ölümcül günahlar arasındaydı. İntihar eden birey, sadece bu eylemiyle bile ruhunun kurtuluşunu sonsuza dek engellemekteydi. Dindar bir Katolığın, intihar etmesi için, yaşamının ebedi bir lanetten bile daha kötü olduğunu düşünmesi gerekmektedir. Protestanlıkta da intihar etmek günahkârlığa götürmekteydi fakat "ölümcül günah" kavramına veya kurtuluş için bağışlanmanın gerektiği fikrine sahip değillerdi. Kısaca söylemek gerekirse, Protestanlık, intiharı yasaklama konusunda Katolikliğe göre, çok daha gerideydi (Stark vd., 1983: 121).

Durkheim (2013), Protestanlık ve Katolikliğe dair çıkarımların asıl sebeplerinin teolojik olmadığını, gerçek nedenlerin toplumsal bütünleşme derecelerindeki farklılıklarda yatmakta olduğunu ifade etmektedir. Katoliklik, "güçlü bir şekilde bütünleşmiş toplumsal grupları" yansıtmaktadır. Katoliklik ile Protestanlık arasındaki toplumsal bütünleşme farklılıklarını Durkheim, teolojiye bağlamaktadır. Buradaki argümanını ise, Katoliklik ile Protestanlıkla ilgili kaba klişelere dayandırmaktadır (Stark vd., 1983: 122).

Durkheim'in dinsel olarak farklı inanç gruplarını bir arada barındıran toplumları zayıf bir toplumsal bütünleşmeye sahip görmesinin nedeni, dini toplumun bir yansıması olarak görmesidir. Fakat bu noktada Durkheim yine eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden biri, birbirinden bağımsız birkaç farklı inancın birlikte bulunduğu ahlaki toplumların olabileceği ve böylece böyle bir toplumdaki bireylerin yüksek düzeyde bir sosyal entegrasyon tecrübe edebilecekleri ihtimalini değerlendirmemiş olmasıdır (Stark vd., 1983: 121).

4. Sonuç

İntihar eylemi İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik dinlerinde günah kabul edilmektedir. Bu noktadan yola çıkan, din ve intihar arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma mevcuttur. Bu mevcut araştırmaların birçoğu yabancı literatüre aittir. Türkçe literatürde ise bu konudaki çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu tespitten hareketle bu makalede, Durkheim'in intihar yaklaşımına yöneltilen eleştiriler analiz edilmiştir. Emile Durkheim'in sosyolojik perspektifi çerçevesinde, intihar ve din fenomenlerini anlama çabasına odaklanan bu makalede, Durkheim'in toplumsal

dayanışma, kolektif bilinç ve sosyal entegrasyon gibi temel kavramları da kullanılarak, dinin toplumsal işlevleri de açıklanmaya çalışılmıştır.

Durkheim, sosyolojik düşünceye önemli katkılarda bulunmuş ve toplumsal olayları bireyin psikolojik durumu yerine, toplumun sosyal yapısı içinde anlama çabasıyla dikkat çekmiştir. Bu makalede de intihar olgusu, sosyal faktörlerle bağlantılı bir olgu olarak ele alınmıştır.

İntiharın toplumsal bir olgu olduğunu savunan Durkheim, toplumun yapısı, normları ve değerleri ile intihar oranları arasında bir ilişki kurmuştur. Toplumsal bütünleşme eksikliğinin intihar riskini artırdığını savunarak, bireylerin sosyal çevreleriyle olan etkileşimini vurgulamıştır. İntihar konusunda, Durkheim'in toplumsal bütünleşme kavramı merkezde yer almaktadır. Bireylerin toplumlarına ne kadar entegre oldukları, onların intihar eğilimlerini belirlemede kilit bir faktör olmaktadır. Toplumsal normlara ve değerlere bağlılık, bireyin sosyal çevresiyle kurduğu bağlar, Durkheim'a göre intihar oranları üzerinde belirleyici etmenlerdir.

Din fenomeni bağlamında ise, Durkheim dinin toplumsal dayanışmayı sağlayan bir araç olduğunu savunmuştur. Din, bireyleri bir araya getirerek toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmekte ve sosyal düzenin devamını sağlamaktadır. Bu bağlamda, dinin bireyler arasında paylaşılan inançlar ve ritüeller aracılığıyla toplumsal bir bağ oluşturduğu, Durkheim'in analizlerinde öne çıkan önemli bir unsurdur.

Durkheim'in din anlayışına göre, din toplumun bireylerini bir araya getiren bir güç olarak görülmekte ve toplumsal düzenin temel bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Din, Durkheim'a göre, bireyler arasında bir dayanışma ve toplumsal bağ oluşturan bir araçtır. Bu bağlamda, dinin sosyal entegrasyona nasıl katkıda bulunduğunu ve toplumsal düzeni nasıl sürdürdüğünü anlamak, sosyolojik açıdan önemli olmaktadır.

Bu makale, Durkheim'in sosyolojik görüşünü din ve intihar konularında anlama çabasını yansıtmaktadır. Onun perspektifi, bireyin toplumsal çerçevesi içinde nasıl şekillendiğini ve toplumun bireyler üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Durkheim'in sosyolojik mirası, günümüz sosyologları ve araştırmacıları için hala zengin bir kaynak olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, Durkheim'in sosyolojik anlayışı, bireyin içsel durumlarına odaklanmak yerine, toplumsal etkileşimler ve yapılar üzerinden olayları anlamaya çalışmaktadır. İntihar ve din fenomenleri üzerinden yaptığı analizler, sosyal bağların bireyin davranışlarını ve toplumun istikrarını nasıl etkilediği konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Durkheim'in sosyoloji anlayışı, sosyal fenomenleri anlamak ve toplumları güçlendirmek için sosyolojik bakış açısının gücünü vurgulamaya devam etmektedir.

Durkheim sosyolojisinde din ve intihar ilişkisi ile ilgili cevapsız bırakılan soruları keşfedebilmek için ise, konuyla ilgili daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırmalar, din ve intihar ilişkisini, yaşa veya mesleki durumlar gibi özel koşullara indirgeyerek gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte, belli bir cinsiyetin intihar oranlarında dini değişkenlerle ilişkili olup olmadığı da araştırılabilecek konular arasında bulunmaktadır. Ayrıca, gelecekteki araştırmaların çeşitli dini grupların intihar oranları üzerindeki farklı etkilerini ele alması da önerilmektedir.

Kaynakça

- Abdel-Khalek, A. (2004). Neither altruistic suicide, nor terrorism but martyrdom: a muslimperspective. *Archives of Suicide Research*, 8(1), 99–113. <https://doi.org/10.1080/13811110490243840>.
- Abrutyn, Seth, and Anna S. Mueller. 2014. The socioemotional foundations of suicide: a microsociological view of durkheim's suicide. *Sociological Theory*, 32(4):327-351.
- Alpay, A. H. ve Şahin, M. C. (2019). Emile durkheim: sistematik din sosyolojisine katkıları açısından bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 43-65. <https://doi.org/10.33537/sobild.2019.10.1.3>

- Aron, R. (1994). *Sosyolojik düşüncenin evreleri*. (A. Korkmaz, Çev.) Bilgi Yayınevi.
- Aydın, İ. E. (2018). Emile durkheim üzerinden mordecai m. kaplan'ı okumak: din kavramı ve kolektif bilinç. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 269-286. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.460952>
- Berríos, G., & Mohanna, M. (1990). Durkheim and french psychiatric views on suicide during the 19th century. *British Journal of Psychiatry*, 156, 1 - 9. <https://doi.org/10.1192/bjp.156.1.1>.
- Blake, J. (1978). Death by hand grenade: altruistic suicide in combat. *Suicide & life-threatening behavior*, 8 1, 46-59 . <https://doi.org/10.1111/J.1943-278X.1978.TB01084.X>.
- Castelli, A. (2023). A durkheimian reading of suicide in goethe's the sorrows of young werther and foscolo's the last letters of jacopo ortis. *Partial Answers: Journal of Literature and the History of Ideas*, 21, 215 - 240. <https://doi.org/10.1353/pan.2023.a899741>.
- Collins, R. (1982). *Sociological insight: an introduction to nonobvious sociology*. Oxford University Press.
- Çelik, K. (2006). Çatışmalar Çağı: Din Bilim İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(22), 72-87.
- Day, L. H. (1984). Death from non-war violence: an international comparison. *Social Science and Medicine*, 19(9), 917-27. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(84\)90321-6](https://doi.org/10.1016/0277-9536(84)90321-6)
- Day, L. H. (1987). Durkheim on religion and suicide a demographic critique. *Sociology*, 21(3), 449-461. <https://doi.org/10.1177/0038038587021003009>
- Douglas, J. D. (1968). Suicide: social aspects. *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol.15. Macmillan and Free Press.
- Durkheim, E. (1957). *Professional ethics and civic morals*. (C. Brookfield, Trans.) Routledge & Kegan Paul.
- Durkheim, E. (1961). *Moral education: A study in the theory and application of the sociology of education*. (K. Everett, Trans.) Wilson and Herman Schnurer. The Free Press.
- Durkheim, E. (1982). The rules of sociological method in lukes. S. Lukes (Ed.), *The Rules of Sociological Method and Selected Texts on Sociology and Its Method* (p. 31-163). Free Press.
- Durkheim, E. (2011). *Dini hayatın ilkel biçimleri*. (F. Aydın, Çev.) Eskiyeeni Yayınları.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Z. İlgelen, Çev.) Pozitif Yayınları.
- Durkheim, E. (2018). *Sosyoloji ve felsefe*. (M. Elma, Çev.) Pinhan Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2023). *Toplumsal işbölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.) Cem Yayınları.
- Ertit, V. (2020). Sosyolojinin kurucu figürlerinde din. *Akademik Hassasiyetler*, (7)14, 1-35.
- Faupel, E. C., Kowalski, G. S., and Starr, P. D. (1987). Sociology's one law: religion and suicide in the urban context, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 26(4), 523-534. <https://doi.org/10.2307/1387102>
- Fischer, Clause S. (1982). *To dwell among friends: personal networks in town and city*. University of Chicago Press.
- Furseth, I. and Repstad P. (2011). *Din sosyolojisine giriş - klasik ve çağdaş kuramlar*. (2. Baskı) (İ. Çapcıoğlu – H. Aydınalp, Çev.) Birleşik Yayınevi.
- Gearing, R. E. and Lizardi, D. (2009). Religion and suicide. *Journal of Religion and Health*, 48, 332–341. <https://doi.org/10.1007/s10943-008-9181-2>
- Gerardi, S. (2020). Durkheim's sociological analysis of suicide. *Sociology Mind*, 10, 82-85. <https://doi.org/10.4236/sm.2020.102007>.
- Hamlin, C., & Brym, R. (2006). The return of the native: a cultural and social-psychological critique of durkheim's suicide based on the guarani-kaiowá of southwestern brazil. *Sociological Theory*, 24, 42 - 57. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2751.2006.00263.x>.
- Hammermesh, D. and Soss, M. N. (1974). An economic theory of suicide. *Journal of Political Economy*, 82(1), 83-98. <http://dx.doi.org/10.1086/260171>

- Hilton, S. C., Fellingham, G. W., and Lyon, J. L. (2002). Suicide rates and religious commitment in young adult males in Utah. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 155(5), 413-419. <https://doi.org/10.1093/aje/155.5.413>
- Köse ve Arslan, (2019). Sosyolojik bir olgu olarak intihar. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 2-20.
- Kranitz, L., Abrahams, J., Spiegel, D., and Keith-Spiegel, P. (1968). Religious beliefs of suicidal patients. *Psychological Reports*, 22 (3, PT. 1), 936. <https://doi.org/10.2466/pr0.1968.22.3.936>
- Kirman, M. A. (2005). Dini hayatın ilkel biçimleri ve Türkçe çevirisi üzerine. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 133-147.
- Lester, D. (1972). *Why people kill themselves*. Springfield, Illinois. 18(4), 384. <https://doi.org/10.1177/082585970201800414>
- Lester D. (1981). Spiritualism and suicide. *Omega Journal of Death and Dying*, 12(1), 45-49.
- Lukes, S. (2012). Is Durkheim's understanding of religion compatible with believing? *Religion*, 42, 41 - 52. <https://doi.org/10.1080/0048721X.2011.637312>.
- Marske, C. E. (1987). Durkheim's Cult of the individual and the moral reconstitution of society. *Sociological Theory*, 5, 1-14.
- Nisbet, R. (1987). Sociology: sociology and religion. L. Jones (Ed.), *The Encyclopedia of Religion* (p. 31-163), c. 13, Macmillan Publishing Company. <https://doi.org/10.2190/OK26-GANV-CDBM-V92R>
- O'Reilly, D., & Rosato, M. (2015). Religion and the risk of suicide: longitudinal study of over 1 million people.. *The British journal of psychiatry: the journal of mental science*, 206 6, 466-70. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.113.128694>.
- Okumuş, E., Baltacı, A., (2020). Din sosyolojisinde emile durkheim: bir giriş denemesi. *Journal of Islamic Research*, 31(1), 32-49.
- Özaydın, İ. ve Gülsoy, N. Ö. (2010). Durkheim sosyolojisinde dinin tarihsel ve güncel olanakları. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 1-15.
- Özdil, M. (2017). Kolektif ve bireysel kimlikler bağlamında sosyal bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), 383-400.
- Özyurt, C. ve Mazman, İ. (2015). *Sosyal teoride din*. Hece Yayınları.
- Pattabanoğlu, Z. (2015). Seneca'da felsefe ve ölüm. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(22), 137-158.
- Pescosolido, B. A. and Georgianna S. (1989). Durkheim, suicide, and religion: toward a network theory of suicide. *American Sociological Review*, 54(1), 33-48. <https://doi.org/10.2307/2095660>
- Pope, W. and Danigelis, N. (1981). Sociology's 'one law. *Social Forces*, 60, 495-516. <https://doi.org/10.2307/2578447>
- Seidman, S. (1985). Modernity and the problem of meaning: the durkheimian tradition. *Sociological Analysis*, 46, 109-130. <https://doi.org/10.2307/3711055>
- Stack, S. (1980). Religion and suicide: A reanalysis. *Social Psychiatry*, 15, 65-70. <https://doi.org/10.1007/BF00578070>
- Stack, S. (1982). Suicide: a decade review of the sociological literature. *Deviant Behavior*, 4(1), 41-66. <https://doi.org/10.1080/01639625.1982.9967602>
- Stack, S. (1983). The effect of the decline in institutionalized religion on suicide. *Soc Psychiatry*, 15, 65-70. <https://doi.org/10.2307/1385968>
- Stark, R. and Glock, C. Y. (1973). Are we entering a post-christiane ra. C. Y. Glock (Ed.), *Religion in Sociological Perspective*, (p. 284-96), Belmont, CA: Wads-worth.
- Stark, R., Doyle P. D., and Rushing, J. L. (1983). Beyond Durkheim: Religion and Suicide. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22(2), 120-131. <https://doi.org/10.1177/0038038587021003009>
- Simmel, G. (1955). *Conflict and the web of group affiliations*. New York: Free Press.

- Sun, F. (2020). Self-preservation and sociology's modern moral personality: *Dual strüktüre in Durkheim's Suicide. Chinese Journal of Sociology*, 6, 427-456. <https://doi.org/10.1177/2057150X20932718>.
- Şentürk, R. (2017). *Yeni din sosyolojileri - batı'da 1960 sonrası arayışlar*. (2. Baskı) İz Yayıncılık.
- Taş, S. (2020). Emile durkheim'in sosyolojik anlayışında toplumsal iş bölümü, sosyolojik yöntemin kuralları, din, anomi ve intihar. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 13(29), 442-449. <https://doi.org/10.12981/mahder.679079>
- Thorson, J. A., Powell, F. C., Abdel-Khalek, A. and Beshai, J. A. (1997). Constructions of religiosity and death anxiety in two cultures: the united states and kuwait. *Journal of Psychology and Theology*, 25, 374-383. <https://doi.org/10.1177/009164719702500306>
- Tole, L. A. (1993). Durkheim on religion and moral community in modernity. *Sociological Inquiry*, 63(1), 1-29. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1993.tb00199.x>
- Turner, J. H., Beegley, L. and Powers, C. H. (2010). *Sosyolojik teorinin oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Sentez Yayınları.
- Yenen, İ. (2015). Emile durkheim sosyolojisinde din fenomeni. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9(17), 441-461.
- Yenen, İ. (2022). Klasik sosyal kuram ve din: karl marx ve emile durkheim'in din yaklaşımları, *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, 4(7), 745-758.
- Wellman, B. (1983). Network analysis: some basic principles. R. Collins (Ed.), *Sociological Theory* (p. 155-200), Jossey-Bass. <https://doi.org/10.2307/202050>